Streszczenie

Współczesny świat ujawnia zjawiska globalne, które wyrażają się w uniwersalizacji kulturalnej, tolerancji dla różnych postaw, zachowaniu i umiędzynarodowieniu prawa. Powszechne zjawiska takie jak: funkcjonowanie instytucji o zasięgu międzynarodowym, rozluźnienie granic i wiążący się z tym swobodny przepływ ludności i towarów, informatyzacja i medializacja życia społecznego, synkretyzm religijny, rozwój naukowy i technologiczny oraz wiele innych czynników, które można by było wymieniać w nieskończoność wypływają na kształtowanie się homogenicznego społeczeństwa globalnego.

Mazurzy zajmują szczególne miejsce w mozaice grup mniejszościowych świata. Na obszarze zamieszkiwanym przez Mazurów zachowały się ślady zmagań natury i cywilizacji. Zderzały się tutaj różne kultury, religie, zwyczaje i obyczaje. Socjolog, Andrzej Sakson pisze: „To kraina ludzi nie tylko wyniszczonych i wypędzonych, ale i przepędzonych". Mazurzy są mniejszością regionalną o charakterze autochtonicznym. Występowanie globalnych zjawisk unifikacji i dywersyfikacji w istotny sposób oddziałuje na ludność mazurską. Ludność ta aktywnie uczestniczy w życiu społeczno-gospodarczym kraju, a także w ograniczonym już stopniu podejmuje trud zachowania swojej odrębności kulturowej oraz podtrzymywania rodzinnych zwyczajów i obyczajów. Obecnie mniejszość ta łączy w sobie wartości tradycyjne z ideami nowoczesnego świata.

Prezentowana praca doktorska jest próbą częściowego wypełnienia luki w badaniach społeczności mazurskiej w powiecie szczycieńskim. Jak dotąd brakuje w literaturze przedmiotu monografii na temat Mazurów zamieszkujących ten powiat. Trudno też wskazać publikację, która zajmuje się dogłębną analizą adaptacji i związanych z nią przeobrażeń społecznych ludności mazurskiej powiatu szczycieńskiego. Zagadnienie to zasługuje na uwagę, dlatego że liczba Mazurów drastycznie się zmniejsza. W obecnej chwili w poszczególnych miejscowościach powiatu pozostały tylko pojedyncze osoby.

W swoich publikacjach Andrzej Sakson opisuje procesy adaptacji, dezintegracji i stabilizacji mazurskiej ludności pogranicza. Swoje socjologiczne badania prowadził prawie na całym terytorium Mazur. Analizował przemiany dokonujące się w tej społeczności. Celem tych badań było wyodrębnienie i scharakteryzowanie prawidłowości zachodzących w grupach pogranicza społecznego o nie w pełni ukształtowanym obliczu narodowym. Zagadnienia badawcze autor „Mazurów" odnosił też do analizy ich utrzymania i rozwoju w państwowym

organizmie niemieckim oraz procesów zachodzących podczas zetknięcia się Mazurów z ludnością rosyjską i polską.

Wyniki badań Andrzeja Saksona przyniosły ważne tezy odnośnie do przemian zachodzących w społeczności Mazurów. Konstatacje poznańskiego socjologa autor tej dysertacji poddał weryfikacji, gdyż Andrzej Sakson swoje tezy sformułował przed ponad ćwierćwieczem. Do podstawowych należy m.in. teza, iż społeczność Mazurów dotknął proces dezintegracji. Potraktowano ją jako hipotezę badawczą, przyjmując, że proces ten trwa nieprzerwanie, a jego następstwem jest stale zmniejszająca się liczba Mazurów. Weryfikacja tej hipotezy następuje na teranie wymienionego powiatu. Badania, których wyniki zawiera ta praca, są klasycznym studium przypadku (*case study*). Należy zauważyć, że dotychczasowe badania ludności mazurskiej podejmowane były wybiórczo i wskazują na małe zainteresowanie tą problematyką. Tymczasem postępujący zanik tej społeczności sprawia, iż tracimy bezpowrotnie szansę gruntownego jej poznania. Podjęte badania mają na celu uchwycenie tej – jak się wydaje – końcowej fazy istnienia społeczności oraz utrwalenie jeszcze możliwej do zarejestrowania mazurskiej tradycji w jednym z powiatów województwa warmińsko-mazurskiego. Przedmiotem badań, których wyniki prezentuje to studium, jest autochtoniczna grupa ludności Mazurów i ich adaptacja do nowej rzeczywistości politycznej, społecznej i kulturalnej po roku 1945, czyli po zakończeniu II wojny światowej.

Przyczyną podjęcia tematu rozprawy była chęć dostrzeżenia i opisania procesu adaptacji oraz związanych z tym przeobrażeń społeczno-politycznych ludności mazurskiej w powiecie szczycieńskim. W celu weryfikacji postawionej we wstępie hipotezy, pytań i założeń badawczych, zjawiska towarzyszące wymienionej transformacji starano się rozpoznać poprzez wykorzystanie metod poznania politologicznego. W rozprawie połączono potrzebę większego przybliżenia zagadnień publikowanych w literaturze przedmiotu, oraz potrzebę zbadania szczegółowego – z perspektywy ujętej przez indywidualne losy osób i grup pochodzenia mazurskiego zamieszkujących powiat szczycieński. Ponieważ w literatury przedmiotu, jak już wspomniano, brak jest publikacji, które zajmowałyby się dogłębnie procesem przeobrażeń społeczno-politycznych ludności mazurskiej zamieszkującej powiat szczycieński, w prezentowanej pracy wykorzystano w znacznym stopniu publikacje pisarzy, które wprowadziły szeroką perspektywę literacką w podjęty temat.

Przeprowadzone badania empiryczne potwierdziły wymienione we „Wstępie" tej pracy założenia badawcze, że Mazurzy na badanym terenie zaznaczają swoją inność ukształtowaną przez warunki historyczne., ale jednocześnie stwierdzają, że są tu u siebie i mają świadomość zmian kulturowych, które nastąpiły po 1945 roku. W nowej rzeczywistości czują się wtopieni

w społeczność polską. Zasymilowali się i jest im z tym dobrze. Akceptują także wielokulturowość, która wyraża się znajomością języków oraz wprowadzaniem nowych obyczajów. Konformistyczna postawa Mazurów wobec zmian kulturowych to m.in. przyzwolenie na zawieranie małżeństw niemiecko-polskich, często związane ze zmianą wyznania, zmianą stylu życia oraz dążeniem do nowoczesności. Powszechna jest akceptacja dwu- i wielokulturowości oraz społeczne przyzwolenie na działalność w stowarzyszeniu mniejszości niemieckiej.

W zakresie hipotezy badawczej przeprowadzone obserwacje i weryfikacje potwierdzają, że Mazurzy adaptowali się do ciągłych zmian społeczno-politycznych w różnych okresach historycznych. Procesowi temu towarzyszyła też dezintegracja, która w ostateczności doprowadziła do niemożności adaptacji i destabilizacji więzi w społecznościach lokalnych. Skutkiem dyskryminacji i niesprawiedliwości stała się emigracja Mazurów ze swojej ojcowizny, zaś osoby, które pozostawały, integrowały się z sąsiadami i ludnością napływową. Proces adaptacji trwa nieprzerwanie, a jego następstwem jest stale zmniejszająca się liczba ludności mazurskiej, co wykazały wyniki przeprowadzonych badań.

Bardzo ważna jest kontynuacja elementów kultury, gdyż w przeciwnym razie nastąpiłoby załamanie reguł ludzkiego zachowania i norm funkcjonowania, które są podstawą istnienia grup społecznych. Wskazać należy, że na przestrzeni lat 1945 – 2020 w Polsce istnieje mniejszość niemiecka, która wtopiła się w społeczność polską. Mazurzy dobrze się w niej czują i zaznaczają, że są społecznością regionalną, co jednoznacznie wyrażają, mówiąc: „jesteśmy tu u siebie". Stwierdzić należy, że po podpisaniu Traktatu z Bonn w 1991 roku nastąpiła wyraźna zmiana w traktowaniu mniejszości narodowych i dominuje dążenie władz do współpracy z ich reprezentacjami. Polska właściwie prowadzi politykę i przestrzega umów, traktatów, konwencji międzynarodowych i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie poszanowania praw mniejszości, ich życia kulturalnego oraz dziedzictwa niematerialnego i materialnego. Przemiany społeczno-ustrojowe, instytucjonalizacja życia społecznego warunkują aktywizację małych i większych środowisk tej mniejszości.

Kończąc, należy zauważyć, że społeczeństwo polskie nie zna w wystarczającym stopniu powojennej tragedii Mazurów. O ich losach pisali m.in. Andrzej Sakson i Erwin Kruk, ale oddźwięk ich publikacji dociera tylko do ścisłego grona osób, zaś poza terenem Mazur jest bardzo słaby. Nie wstrząsnął też dostatecznie opinią publiczną film „Róża" Wojciecha Smarzowskiego. Na Mazurach nie stworzono artystycznych i opiniotwórczych dzieł dotyczących Mazurów. Kultura materialna i niematerialna Mazurów w wyniku drugiej wojny światowej i związanych z nią wydarzeń powojennych poniosła ogromne straty. Mimo to

pozostały jeszcze oznaki dające nadzieję na odrodzenie się kultury mazurskiej. Wymaga to jednak aktywnego działania władz województwa, organizacji, regionalnych środowisk kulturalnych i naukowych. Gwara, którą mówią Mazurzy, została zapisana, opracowano „Słownik mowy mazurskiej" (Mazurská gádtä / Masurische Sprache Wörterbuch). Czy w związku z tym można oczekiwać, że powstanie w tej gwarze literatura, odtworzona zostanie najstarsza i najbardziej oryginalna muzyka mazurska? Wydaje się, że Mazurzy powinni skorzystać z doświadczeń swoich sąsiadów Kurpiów i Kaszubów, których kultura od wielu lat odradza się i ciągle rozwija. Wszystkie okresy dziejów pogranicza kurpiowsko-warmińsko-mazurskiego wymagają dalszych badań.